

PLES U OKOVIMA TRADICIJE

(Dejana Nikolić: *Kalendar*, Čigoja štampa, Beograd, 2019)

Posle čak dvanaest godina Dejana Nikolić objavila je četvrtu zbirku poezije *Kalendar*. Deset godina prosečan je period između knjiga ove autorke. Da li nam to govori nešto o njenoj posvećenosti?

Pre trideset godina izašla je prva knjiga Dejane Nikolić pod nazivom *Večera* (1989). U njoj smo odmah uhvaćeni u gusto tkanje, besprekornim jezikom, jakim poetskim vizijama, u kompaktnu priču koja se razvija od prve do poslednje pesme, a sve to ne očekuje se od prve knjige. Evo nekih stihova iz nje: „Menjam dušu za tkanine“, „Sve niži nad glavom obruč / Čelo cvrči“, „Krljušt po licu izraste“, „Petar lovi anđele za svoj herbarijum“, „Med gruš a se u vreme (...) / To nam pisano: na nas da pada / vreme kao blaženstvo i melasa“, „Čelo probiju kapi žive: srebrnasti znoj“, „U zapaljenoj košulji luda hoću da se udam“, „Iz džepa iz nogavice jurnu miševi“, „Razmažem kafeni talog po licu / Đavolice“, „Preko naših lica zlatne mreže / umiruće trzaju se ribe“, „Smrt svrbi (...) / Kada umrem ostavite mi kolena pridignuta / i malo raširena“, „Razdevičena postelju nameštam“, „A što mi se pamet pomerava“, „O piljare o male prodavnice / Popodnevene riznice O praznici / Radionice sapuna sveća O povrće / o drago kamenje // U talogu: Bog / I cveta cveta glog“, „Večerao mladi luk kiselo mleko / Zlatne plombe kvare nam se“... Sugestivnost ovih stihova ima oštrinu sečiva koje pronalazi, otvara nove sisteme značenja u umu čitaoca. To bi i bila definicija inovativnosti, talenta. Dakle, iznenađeni otkrivamo sasvim zrelu poeziju, metaforizaciju hrišćanskih tema kroz pesme koje zvuče kao neprekidna epifanija; dah božanskog, svetog, koji je zahtevno održati i u jednoj pesmi ovde je predugačak za moderne pojmove, neverovatan, protegnut je na celu knjigu. To govori o duhovnom kapacitetu autorke. Ukazuje se ova knjiga kao posve intimna „Tajna večera“ u slikama.

Tristia (1999), druga knjiga Dejane Nikolić, nastavlja liniju poetike nabranja, taloženja utisaka, bleskova, svakodnevnih fascinacija, otkrića iz *Večere* ali je ona, ipak, sasvim drugačija. Njene slike teže su za odgonetanje, time izazovnije, možda i iscrpljujuće po čitaoca. Tamni smisao stihova sluti se, kao i potka jezičke igre, i samo su neke od pesama na prvu loptu rasklopive. Igra kontrasta lepo je data u ovoj: „U crnom ormaru: na tabli, / kredom. / Ugljenom po belom mermeru, / skaredni crtež.“ Čita se *Tristia* kao ljubavni roman, kao priča o žudnji, izgubljenosti, venčanju i bračnom životu iz sasvim ženske perspektive, često tužne. Mitske ličnosti neretko bivaju maske koje nosi protagonistkinja, tj. lirski glas koji osvaja polja spoznaje i delovanja, sazrevanja. U hermetičnosti ove dinamične knjige jači dodir realnosti oseti se u ciklusu „Lim“ gde se lupanje u šerpe i lonce u vreme Drugog

dnevnika RTS-a za vreme Miloševića kao i „zapaljeni kontejneri“ daju u kontekstu priče, ironično i u službi „poetske svadbe“. Čini se da je značaj *Tristie* možda više u promeni, oslobođanju, nego u kvalitetu, u odnosu na tišu, svedeniju i komunikativniju *Večeru*.

Autorka kao da je naslutila stranputicu ili bar nemogućnost da se više ide u tom pravcu, objavljuje treću zbirku *Porculan* (2007) u kojoj čitamo, u odnosu na *Tristiu*, skoro pa narativnu liriku, najčešće bez hermetičnosti i zahtevne simbolike, zagonetnosti. Neke pesme ipak čuvaju delimičnu ezoteričnost ranijih, one su kao odjek ranije poetike, što je sasvim normalno u stvaralačkom razvoju. U *Porculanu* su oslobođanje, opuštanje ruke, prizemljenje izraza, širenje polja značenja, motiva i tema, eksplikativnost, veoma uspešno izvedeni; nova zrelost rukopisa autorke dala je raznovrsnost i bogatstvo pevanja.

Možda se ovde može govoriti o shemi u kojoj mladi autor implodira od dara koji nosi kao breme, izlije se u prvoj knjizi, i to bude briljantno, a onda u sledećoj bežeći od jakog sebe jer duh ne trpi monotoniju, bude malo slabiji, dok u trećoj i narednim nalazi ravnotežu i meru, balansirajući nad ponorima imaginacije, daje sve bolje i inovativnije pesme. Radi se u ovom slučaju o pronađenom optimalnom izrazu, onom koji će biti dovoljno i ekstrovertovan i nutarnji. Uravnoteženost osetimo već u prvoj pesmi knjige u kojoj je lirsko ja trudnica koja mirno posmatra sina na ekranu ultrazvuka. Taj sin je knjiga koju ćemo upravo pročitati, on sigurno brodi („a ti – krmaniš, držiš pravac“).

Dejana Nikolić iz knjige u knjigu piše pesničku autobiografiju, žensku, strasnu, i krajnje je direktna u obraćanju, uprkos ili baš zahvaljujući erudiciji, jer to je ona učenost koja je savladana, svarena, osvojena, ona se javlja iz krvi pesnikinje, ljubavlu je preobražena, ne dolazi sa stola ili police. Pesme Dejana Nikolić deluju kao da su napisane u dahu, ali izgleda da je upravo suprotno, da se lakoća i majstorstvo iskaza postižu finim doradama, radom na stihu u dužem vremenskom periodu. Postiže se taj efekat osluškivanjem jezika, a ne „nepogrešivom i trenutnom inspiracijom“. Nema šavova, suvišnih i zamenjivih reči, sve je unikat kao kob, kao nervozni glas koji slušamo. Autorkin rukopis izdvaja se neposrednošću i rimom koja je spontana, „dečija“, što znači prava, ona koja izvire iz ritma i zvuka jezika, ne nameće se spolja: „Deda je pričao o cvrčku i mravu. / Vidiš, bio je u pravu.“ Vrlo su česte polurime, „četvrtine“ i slično, krajnje reči stihova privlače se, prizivaju i zvone zajedno, teku istim slogovima, slovima, čujemo uhu prijemčiv tempo, opipljiv, zabavan. Po tom „jednostavnom“, a u stvari najboljem načinu pevanja, jer lepota je u jednostavnosti, što je najteže postići, bez mistifikacija, nameštenih inverzija, izveštačenih metafora, poučiteljih rogotatnih formulacija, glumljene poze, patetike, opterećenosti teorijom ili izvanpoetskim ciljevima, svega onoga što poezija kao najčistiji izraz srca i uma i ne treba da bude, Dejana Nikolić donekle je u izrazu, više nego u tematici, bliska našim pesnicima „antimiljkovićevske struje“ Miodragu Stanisavljeviću, Milanu Milišiću, Mirjani Stefanović, Ibrahimu Hadžiću, Predragu Čudiću, kao autorima kojima je život važniji od pisanja i koji baš zbog te nonšalancije daju najkvalitetnije poetske plodove.

Kod ovih pesnika važi deviza „što na umu to na drumu“, nema prenemaganja niti izveštačenosti, suvoparnosti i površnosti koji bi smetali životu da se ispolji u svojoj ekstazi i lepoti, ali i potresnosti. Imaginacija je ujedno i starija i mlađa od književnosti, važnija, ona je

pokretač svakog stvaranja. Naši profesori, kritičari i urednici, čast izuzecima, vole upravo sve suprotno od navedenog jer im skučenost duha ne dozvoljava ni da naslute svoj predmet, baš ono čime su odlučili da se celoga života bave. Što je tužno, ali ne samo za njih, nego i za sve druge.

Zato je pojava Dejana Nikolić dragocena na nebu naše poezije.

Dejana Nikolić, pesnikinja, veruje u supstancu, u „suštinu nad suštinama“, u Boga, kao niko na književnoj sceni danas, a bogami ni juče. To je dar ali breme, ujedno, pesnikinja zato pita već u prvoj pesmi nove knjige *Kalendar*: „Ko može primiti neka primi. / Možeš li ti, na primer?“ („Hor“); Dejana Nikolić je pesnikinja obilja, jer veruje u njega, ona iz svoje tame, iz zaboravljene prošlosti, izvlači beskrajno bescen-blago, mitske slike, Atlantidu emocija i arhetipova: „Izranjaju potonuli jedrenjaci, / krcati blagom i znacima, / i dva zlatna lava skaku kroz obruče, / modar plamen iz nozdrva bije. / Kakve si mi samo stihove dao! / Kakvo obilje držim u šaci!“ („Veče“). Ona sprovodi u delo taoistički nauk: *Ko sebe ograniči, u obilju je*. Ima nešto monaško i jurodivo u njenim stihovima, u najlepšem smislu: „Čista molitva bez nade. / Jedina tačna intonacija“ („Plač“); „Hoću li uvek biti miljenica / pod rascvalim granama?“ („Pred ogledalom“). Dejana Nikolić je mistična pesnikinja bez mistifikacije. Koliko je to retko danas u svetu, ne treba dokazivati. Pravi mistici svoja iskustva predstavljaju kao obična dešavanja, prostim jezikom, imaju čvrst koren u realnosti, iznenađuju, pišu srcem, dok oni lažni imaju kitnjast i patetičan stil, zakomplikovan jer krije prazninu i obmanu; ne oseća se ništa iza njihovih reči, posebno ne ljubav i verodostojnost.

Suspregnuta ženskost u poeziji Dejana Nikolić unutarjom napetošću koju proizvodi prodire i dopire do velikih dubina i širina; u tome je njena snaga ali i samoograničenje: „Moje neutешne pesme, hitre srebrne ribe, / vi nemate ženskog srama. / Vratite se da čutimo nasamo“ („Safo“). Ženskost u lirici ove pesnikinje nikada se ne otvara do kraja, ne opušta se, prepušta se sudbini, ne izgovara sve što bi mogla, čuti, čeka, ne prestupa liniju koju je u nju ucrtala starina, ne preduzima akciju, inicijativu u odnosu na Boga, muškarca, svet, ali zato drhti, zvonu, peva od strela i sila koje je pogađaju sa svih strana, izdržava u ekstazi, svemirski senzibilna i nežna kao nebo. Ne snalazi se ona u savremenom svetu tehnike i materijalizma, ne razume ga, jer satkana je od mitova, od ideala koji su se prenosili vekovima, od tvrde vere, poštenja, od beskrajno spore, dubinske emocije, od građe od koje, čini se, skoro da ništa više nije ostalo u današnjem vremenu brzine i obmane.

Čitajući poeziju Dejana Nikolić pitamo se šta je taj „crni kamen“ koji ona neće da nam pokaže, a oko koga leti i snatri bez predaha, šta je „to“?! „Prečisto i samo / disalo je u dubokoj tami“ („To“). To je suština koja i ne može imati ime, jer je kao Tao. Pesnikinja mu prilazi sa raznih strana i u najboljim pesmama u viziji pleše, u večnosti, sasvim romantičarski i iskreno, s onu stranu smrti, pojavnog i pojmljivog, praktikujući intimnu metafiziku ljubavi, povezanost s ženskim precima, kosmički sladostrasna poput Novalisa, ispevava ona svoje „Himne noći“: „Dočekuju me dobrodušna lica, / lampioni u bezdanu. / Starije od kosmosa, zagledane u ugaslo sunce, / prihvatile sve što dolazi od Boga. / Druga svetlost iz njih sija“ („Zvezde“). Šta su pesme ove autorke ona sama kaže u genijalnim stihovima: „Na tepih se rone igle / iz crne somotske vrećice, / i zvezde suve kao slamka skliznu / u crnu kutiju mora,

/ paleći fosfor u modrozelenim algama“ („Omaž“). Nije slučajno dvaput pomenuta crna boja u ovom ponavljanju glasa „s“ koji odzvoni u završnom zvučnom „z“ kao svetlost koja zasija. Ona sija u algama, na dnu mora jer sve je Tajna. Zato je poeta pesme: „Ali neću reći sve.“

Treba naglasiti da je veće privilegovano doba dana ove autorke, jer ono vodi u noć, uvodi u tajnu, u skriveno i bajno, onostrano, onoumno, od prve knjige *Večera* do nove knjige *Kalendar* koja i počinje stihom: „Slavimo večernje sunce / kad ozari suštinu nad suštinama.“

Pesnikinja Dejana Nikolić ne uklapa se ni u jedan pravac, struju, plimu i oseku ispraznog srpskog pesništva danas, pre bi se moglo reći da je ona antipravac i protivstruja, i to već s prvom knjigom od pre trideset godina. To je obeležje velike snage i zamaha, neodoljive imaginacije koja ne trpi ništa strano niti služi bilo čemu osim poeziji. Čitajući njene stihove nema se utisak da se radi o tekstu, nego o životu, opipljivom, o emociji u prvotnom stanju, o arhetipskim slikama bez retuširanja, nepatvorenim i zato nekad jezivim, za onog ko im priđe bez predrasuda i čista srca, a samo tako i treba čitati knjige.

Kako rekosmo, niz Bog, muškarac, ljubavnik, sin („Sin je uvek iznad svega“) čini patrijarhalnu vertikalnu hijerarhiju vrednosti koju pesnikinja slavi, ne dovodi je u pitanje, predaje joj se s najvećom strašću, izliva se raskošno u želji da je prizove i naglasi, verujući da se u tom poretku osvaja dubina ljubavi. Svedoci smo jednog od civilizacijski kasnih proplamsaja te vere, specifičnoj ženskoj rekapitulaciji, apoteozu, ali i svesti da je možda stari svet odavno na umoru.

O tom prelomu u sebi, o razbijenoj idealnoj introvertnosti, spoznaji nerazumevanja, pesnikinja piše otvoreno: „Kako da razumem svoje vreme? / ...Nema ovde ništa živo / nego mrtvo, mrtvo, mrtvo / ...Radim u arhivu. / Do četrdeset pete bila sam dete. / Sada pijem tablete“ („Arhiv“). Autorka poetski arhivira dvehiljadugodišnju „junacku“ epohu, ali mora izaći iz arhiva i suočiti se sa opštom smrću koju je upravo ta epska ideologija proizvela, i u tome je njena muka. Ona će možda zapušiti uši, neće moći da razruši temelje svog sveta, jer suviše je uloženo, uzidano u njih. Zato se skriva, povlači u senku, crninu, peva zatvorenih očiju, ne voli svetlost dana, ne želi sve da kaže, otkrije, jer onda bi, možda slutiti, bio kraj? Čemu? Delimično njenoj dosadašnjoj poetici? U tome je konzervativnost ove odlične pesnikinje, njena granica u beskraju.

Crno je boja idealne patrijarhalne žene: mučenice, ratnice, bake, majke, sestre, devojčice. Potresna pesma „U dubokoj crnini“ govori o tome i poetira pitanjem: „Nisam htela da živim. / Da li je to sasvim ljudski?“

Dejana Nikolić ničeanski pleše u okovima tradicije, ali je sustiže umor, a okovi su srasli s nogama. Dramatična poetska i egzistencijalna situacija. U programskoj po-etičkoj pesmi „Dečanska zvona“ čitamo koje su prve i poslednje namere pesnikinje: „A ključno je što čuvaš strašnu slobodu / i svedočiš potomstvu i rodu / istinu, istinu i samo istinu; / tu mučnu odgovornost, tu zvučnu vernost...“ Rodoljublje i etika Dejana Nikolić, rođene u Prištini, zrače, daju, hrabre, ne traže ništa materijalno zauzvrat, pesnikinja ima visoke, vrlo teške zahteve za druge i sebe, bez negativnosti prema različitim, sasvim drugačije od lažnog i

nacionalističkog kiča koji nam se propoveda i u kome se davimo već decenijama, a na čemu su mnogi napravili karijere i obezbedili praunuke. O zločinima da i ne govorimo.

Međutim, koncept nacije za potpisnika ovih redova prevaziđena je fikcija iz devetnaestog veka, i uzrok je najvećeg zla koje smo preživeli i, što je još gore, priredili drugima. Dejana Nikolić zbog ličnih i poetičkih razloga ostaje u tom krugu i daje nekoliko slabijih pesama u knjizi. One bi se mogle čitati i kao lov na „mrzitelje srpstva“ i kao izraz nacionalnog ponosa kad mu baš i nije vreme, jer je nacionalna sramota Srba upravo dotakla nebo. Bukvalnost u ovih nekoliko pesama govori o slepim mrljama u jednoj arhaičnoj percepciji aktuelnog, o nesnalaženju i neshvatanju duha vremena u kome živi („Dečanska zvona“, „Prekor“).

Kalendar se čita i kao knjiga dnevnčkih zapisa, kao unutrašnje ogledalo u kome vidimo autorkino lice kako ona vidi sebe, ili želi da se vidi, ona u knjizi polaže sebi račune, ispoveda se. Važno joj je da naslika dobar autoportret, kao slikari zaneti tajnom sopstvenog lica, samoispitivački, i u tome uspeva. Šta reći za nekog ko bez ironije opisuje sebe rečima: „Ludača, lomača, ognjena, gnevna, / netruležna, drevna“, „Ja sam se kalila od čelika / trpela muke i postala velika“, „Ja sam sušta zahvalnost“?

Ne fali u *Kalendaru* ni sasvim „običnih“ kritičkih pesama, često izvrsno izvedenih. Kritičnost je u odnosu na *Porculan* pojačana, češća. U njoj se besprekorna jezička veština primenjuje na „zemaljske“, svakodnevne stvari, ove pesme su kao vidljivi, spoljni prsten unutrašnje metafizičke drame, u njima čitamo o gužvi u saobraćaju: „Gangrena na mostu. / Kasnim na posao. / Semafor ništa ne vidi / na to upaljeno crveno oko“ (Situacija); o braku, ispraznosti književnih nagrada, siromaštvu i novobogatašima („Zatamnjena stakla“), nesanicima, sahranama; posebno su simpatične one autoironične gde lirsko ja ispoveda svoju izgubljenost u savremenom, gde krila albatrosa nemoćno i smešno udaraju o tlo i o zidove („Poraz“).

Čitamo i o osećanju nepripadanja, izdvojenosti, nerazumevanju lakoće življenja kod drugih („U letnjoj noći“). Lirsko ja je u stalnoj groznici i agoniji, rve se s najtežim temama, obračunava se sa svetom i sobom, pada i podiže se (poentira: „Ja žudim za promenom“); kako bi onda i mogla osetiti bliskost i ostvariti komunikaciju s većinom koja uvek prividno deluje sigurna u sebe, ali je to zbog nemišljenja i oportunitizma, svega onoga što ne donosi nikakvu promenu, kvalitet. Ukratko, samoća je obećana i sigurna, ali i ekstaza je moguća.

Posebna priča su ljubavne pesme u *Kalendaru*. To su pre svega pesme straha i čežnje („Izazivaš užas, previše si lep“), fascinacije, čekanja, prepuštanja slučajnosti, žudnje koja se seli iz života u pesmu. Lirsko ja, sasvim autopoetički, ne veruje u reči nego u opipljivo, u fluid koji je nemoguće kontrolisati, u telesno i iracionalno: „Načitan je i ume da priča. / Ali koža me ne laže“ („Udvarač“).

Povezanost s narodnom poezijom veoma je jaka kroz sve knjige ove pesnikinje i logična je posledica stava prema svetu. Posejane su i ostvarene, plodotvorno su osvežene te veze u više pesama jer to je pitanje poetske percepcije. U najdužoj, zanosnoj ljubavnoj pesmi koja zatvara knjigu „Apokrif“ čitamo: „Probudi me požuda, poruši mi Skadar.“

Jedan od češćih motiva knjige je autopoetičko ispovedanje autorke, ona ima potrebu da sebe vidi sa strane dok peva i piše, da kaže kako to radi. Možda se može govoriti o nekoj

vrsti samodovoljnosti, nehaju kako će je drugi videti. Sama je sebi i kritičar i sudija, i pri tome daje sebi visoku ocenu („i ti si dama u tradiciji“), ne bez razloga.

Na kraju da sumiramo, u *Kalendaru*, najnovijoj knjizi Dejana Nikolić dobili smo nastavak pevanja jedne potpuno apartne i zato nemerljivo dragocene autorke na našoj, po pravilu mršavoj poetskoj sceni; podareni smo ekskluzivnom lirikom koja se javlja veoma retko jer autorka piše za večnost, ma šta ta reč značila. Kako vreme bude prolazilo mnoge od ovih pesama biće sve vrednije jer je literatura u koju veruje pesnikinja i koju životom plaća, čini se, na umoru, ako već i nije odavno mrtva, a što, inače, ne mora biti ništa loše, ima dovoljno knjiga za čitanje. Uživajmo onda, dok možemo, u ovim stihovima i očekujmo novu i zanimljivu knjigu negde oko 2030.